

НЕОБХОДИМОСТ ОТ МОТИВАЦИОННО ОБЕЗПЕЧАВАНЕ НА УЧЕБНИЯ ПРОЦЕС

Юлия Илчева¹, Димитър Димитров²

¹Минно-геоложки университет "Св. Иван Рилски", 1700 София, julial@abv.bg

²Минно-геоложки университет "Св. Иван Рилски", 1700 София, mitko1960@gmail.com

РЕЗЮМЕ. „Силните“ и „слабите“ студенти се различават не само по нивото на интелекта, а по силата, качеството и типа на мотивацията за учебна дейност. За първата група е характерна така наречената вътрешна мотивация, а за втората група – външна, ситуативна мотивация, която може да бъде разделена на положителна и отрицателна. Разгледани са различните видове мотивация. Посочени са същностните черти на мотивите, както и значението на потребностите. Силата и структурата на мотивацията предопределят учебната активност на обучаемите и тяхната успеваемост. Отбелязани са обективните и субективни фактори, които влияят върху мотивацията на студентите за учене. Разграничени са понятията „подходяща“ и „неподходяща“ организация на материалната среда, тъй като подкрепящата образователна среда е характеристика на демократичния стил на управление на процеса на преподаване и учене, който дава възможност на студентите да се чувстват отговорни и саморъководещи се възрастни хора, да натрупват нов опит и да се учат дакато го упражняват. Анализирана е професионалната мотивация като важен фактор, обуславящ успешността на професионалното обучение.

NECESSITY OF MOTIVATION FOR LEARNING

Julia Ilcheva¹, Dimitar Dimitrov²

¹University of mining and geology "St. Ivan Rilski", Sofia 1700, Bulgaria, julial@abv.bg

²University of mining and geology "St. Ivan Rilski", Sofia 1700, Bulgaria, mitko1960@gmail.com

ABSTRACT. "Strong" and "weak" students differ not only in the level of intellect, but by the quality and type of motivation for learning activity. For the first group is characterized by the so-called intrinsic motivation, while the second group - external, situational motivation, which can be divided into positive and negative. Discusses different types of motivation. Indicated are the essential features of the motives and the importance of needs. The strength and structure of academic motivation determine activity of students and their success. There have been some objective and subjective factors that influence student motivation to learn. Distinguishes the terms "appropriate" and "inappropriate" material organization of the environment as supportive educational environment is a characteristic of democratic management style of teaching and learning, which allows students to feel responsible in their own elderly people to accumulate new experiences and learn Dhaka exercise it. Analyzed professional motivation is an important factor behind the success of the training.

Мотивацията е основна категория в съвременната педагогическа психология. Тя е психически процес, който регулира поведението като му придава направление, избирателност и динамичност. Мотивацията има както субективна, така и обективна страна. Субективната страна на мотивацията се описва с потребностите, напрежението, преживяванията, стремежите и желанията. Обективната страна на мотивацията се представя чрез валентност, афективна стойност, функционална стойност и пр. Формирането на личността се изразява в развитието на определена потребностно-мотивационна сфера. Новите мотиви, които възникват в хода на това развитие, съобщават нов смисъл на дейността и общуването, променят осъзнаването на явленията от действителността. „Формирани под влияние на възпитанието и обучението, мотивите на свой ред стават най-важна психологическа предпоставка за тези процеси“ (Десев, 2000). Развитието на човешката личност се характеризира с формирането на все нови и нови мотиви, които стават относително независими от предходни. По правило по-късните, по-сложни и по-висши мотиви подчиняват на себе си по-ранните, по-прости и по-низши потребности. Системата висша мотивация на поведение влиза в централното ядро

на личността и израства в система от ценности на човека. Мотивацията съдържа значителна част индивидуално-специфични характеристики. Тя се влияе силно от ситуацията. Тези причини налагат на преподавателя да съчетава справедливо равнопоставено отношение към всички и общомотивационните си усилия с индивидуален подход към всеки. Това означава, че мотивирането има два етапа: общ (целящ да съобрази управленските практики с някои основни принципи на мотивирането) и специфичен (извеждащ на преден план мотивационната ориентация на отделни обучаеми).

Върху мотивираността може да се въздейства чрез изграждане и следване на мотивационна стратегия и мотивиране на индивидуална основа.

Мотивите (от лат. moveo – движа) се определят най-общо като вътрешни подбуди за действие или поведение. Те възникват върху основата на потребности и преживявания, възприятия и представи, понятия и убеждения. Мотивите са основания за действия, решения и са израз на насочеността на личността, на отношението ѝ към света.

Мотивът е потребност, цел и интерес, т.е. притежава триединна същност. Неговите основни функции са под-

буждаща, смислообразуваща и структурираща. Според Л. Николов мотивът е „не просто подтик или желание, а измерено и осмислено с мерките на личността и на действителността желание“ (Николов, 1974), а М. Паунов (Паунов, 2009) го характеризира като „подбудителен, организиращ и контролиращ фактор в човешката дейност. Мотивите разкриват психическото съдържание и регулация на дейността, Всяка дейност е вътрешно психически мотивирана, т.е. детерминирана от мотивацията“.

Мотиви, потребности и стимули са близки понятия, но между тях съществуват безспорни различия. Стимулът е външна подбудителна причина за действие, бездействие или поведение. Той притежава обективен характер и може да прерастне в мотив, когато се отрази в съзнанието на личността и я подтикне към дейност за удовлетворяване на съответна социална потребност.

Потребностите са източник на активност и нейна движеща сила, водеща до организиране на поведение, съобразно стимули и цели. Те са отражение, психически образ на реално съществуващи нужди във вид на емоционално оцветяване, незадължително осъзнавани, преживявания – напрежение, неудовлетворение, дискомфорт, които са основна движеща сила на човешкото битие. Потребностите са психически механизми, чието действие е трудно да се разкрие във всички случаи. Затвърдяват се в насочеността на личността към предметите и явленията от действителността. Според Л. Десев потребностите „от една страна са фундаментални свойства на човека, които се характеризират с тенденция да определят насочеността на личността, нейните отношения към действителността и собствени задължения, да определят начина на живот и дейността ѝ, а от друга – психически състояния (динамичната, подбуждащата или енергетичната им функция е общопризната в психологията) на съответствие между вътрешни и външни условия на дейността, непременно необходими за постигане на вътрешно равновесие“ (Десев, 2000). Потребностите имат фундаментално значение за живота и дейността на подрастващи и възрастни, обучение и възпитание, самовъзпитание и превъзпитание. Основна роля се на своята регулативна функция, те изпъкват като значим критерий за развитие на личността и особено за нравственото ѝ развитие (Чудновский, 1978). За да стане една потребност основа за целесъобразна дейност, тя трябва да се „определи“, „напълни със съдържание“ и „обективизира“ (Радионов, 2001). В качеството на предметна потребност не трябва да се подразбира само нещо, което е материално. Предметната потребност може и да е идеална, например похвала, разбиране на закономерност и др.

В самостоятелен мотив се превръща този предмет (идея, цел), който продължително се е насищал с положителни емоции. Този механизъм показва, че целите могат да стават мотиви, а мотивите – цели. Целта и мотивът могат да съвпадат или да не съвпадат. Те са относително самостоятелни категории и по правило не са еднозначни и тъждествени. Подбуда без осъзната цел не се превръща в мотив на поведение. Целта е предугаждане в съзнанието на резултата, към чието постигане са насочени усилията на човек. Тя е „вътрешен мотив“ и изпъква „не само като следствие, но и като основание за дейността, т.е. като тяхно единство“ (Мысливченко, 1972).

Основни характеристики на учебната дейност са: преобразуване на обкръжаващата действителност, конкретен строеж (потребности, мотиви, цели, условия, средства (действия и операции), явен или неявен предметен характер, наличие на продукт, специфично предметно съдържание, креативност. Учебните потребности и мотиви насочват обучаемите към овладяване на знания като резултат от преобразуване на зададен материал. Учебната потребност е потребност от мислено или реално експериментиране с едни или други материали и намиране на същественото общо и частно, за да се проследи тяхната взаимна връзка. Взаимовръзката между съществено, общо и частно се нарича теоретично знание. Предлагането и усвояването на готови образци и модели на знания не може да се нарече учебна дейност. Усвояването и ученето не могат да се отъждествяват с учебната дейност, тъй като те могат да протичат и в други видове дейност.

Правилна организация на учебната дейност се осъществява на основата на потребности на самите обучаеми; интерес към определена област от науката; желание да се развият способностите; задаване на учебни задачи, които изискват експериментиране; разгръщане на учебната дейност чрез пълноценно и правилно изпълнение на действия и операции за решаване на учебните задачи, които са: преобразуване условията на задачата; моделиране в предметна, графична или буквена форма на отделното отношение в решаването на задачата; преобразуване на самия модел; конкретизация на отношението в системата от различни частни задачи; контрол и оценка; признаване на пълноправно участие на субектите; формулиране на ясни стандарти към резултата от дейността.

Учебната дейност на студентите може да бъде представена като функционален блок, състоящ се от следните нива:

- отношение между студенти и преподаватели, а така също и само между студенти в хода на тяхната съвместна дейност;

От междуличностните отношения зависят както поведението на отделните участници в тази дейност, така и нейният резултат. Освен това, стилът на отношения въздейства на психичното състояние. На свой ред, междуличностните отношения зависят от особеностите на поведение на отделните участници в съвместната дейност, от особеностите на тази дейност и от наличното психическо състояние. Видно е съподчинението на елементите от различните нива и тяхната взаимозависимост.

- поведение;

Поведението зависи и от мястото, което заема личността в структурата на учебната група, и от целият ѝ минал опит, от нейната ценностна ориентация, от разбирането ѝ за собствените силни и слаби страни, на базата на които се гради своеобразието на учебната дейност. От поведението зависи и психическото състояние, и физическото здраве на студентите.

- непосредствена учебна дейност;

Нейното качество зависи и от личността на студента, и от преимуществените психическите състояния, и от междуличностните отношения. Но резултатите от дей-

ността сами влияят на междуличностните отношения и формирането на личността, а така също и на психическите и функционални състояния на личността.

- психически състояния;

Те са свързани както с междуличностните отношения, поведение, дейност, така и с функционалните състояния на личността.

- физиологическо обезпечаване на психичните дейности.

Функционалното състояние на личността зависи от всичките изброени нива, но от него зависи функционирането на всички – психическите състояния, дейности, поведения и междуличностни отношения.

Спецификата на образованието се заключава в това, че учебната дейност на студентите се съчетава и с други видове дейности. По време на своето обучение студентите формират трайна основа за бъдеща професионална дейност в контекста на мотивация за постижения и познавателна мотивация.

Разгърнатата учебна дейност целенасочено формира и развива основите на теоретичното съзнание и мислене, изгражда личността. Теоретичното съзнание и мислене се реализират в нагледно-действена, нагледно-образна и словесно-дискурсивна форма.

Разграничават се три базови форми на учебна дейност – собствена (например лекция или семинар), квазипрофесионална (делова игра или други игрови форми) и учебно-професионална (научно-изследователска работа, производствена практика или подготовка за дипломна работа). Съществуват и промехдутьчни форми на учебна дейност – традиционни и нови, отговарящи на специфични цели и конкретно съдържание на обучението на даден етап.

Върху ефективността на учебната работа влияят обективни и субективни фактори, които могат да изпълняват ролята на мотиватори или демотиватори. Към обективните фактори се отнасят всички външни условия, които влияят върху учебния процес: организация на учебния процес и материално-техническата база; жилищни и финансови условия на студентите; климатични и демографски фактори; социални условия; съдържание на учебния материал; оценка на учебна дейност и педагогическият стил. Субективните фактори са свързани с осъзнаване на потребността и ползата от ученето. Те биват: вътрешни (личностни) мотиви за учене – стремеж към професионално, образователно и културно усъвършенстване; мотиви, свързани с израстване в кариерата, осъзнаване на външни въздействия и подражание; нагласа за учене и организация на времето; отношение към изучаваната специалност; предишен учебен и професионален опит; физически, психически и интелектуални способности.

Специфичните изисквания към дейността на преподавателите, насочени към положителната мотивация за учене включват: ограничаване на авторитаризма; акцентирание върху отговорността на студентите за собственото им учене; осигуряване на студентите при планиране и изпълнение на задачите; осигуряване на възможност за допълнителни консултации; използване на методи на обучение с интерактивен характер; степенуване на

задачите по трудност; допълнителни задачи за по-бързо справящите се; поощряване на изяви на по-притеснителните студенти и на собствената позиция на всеки от тях. Мотивиращият ефект, на базата на тези нови изисквания, се изразява в добър психоклимат, основан на доверие, сътрудничество и удоволствие от ученето, а за самите студенти – формиране на чувство за отговорност, за удовлетворение и признание, обвързване на знанията с личните потребности; организационни умения; вътрешна удовлетвореност; позитивно критично мислене; последователност в усилията; ефект на успеха; активност на цялата група; сигурност в собствените възможности и способности; преодоляване на изпитния стрес; търсене и усвояване на допълнителна информация; позитивно мислене; способност за самоорганизация; отговорност за собствените решения и действия; способност за работа в екип и преодоляване на консуматорското отношение към ученето.

Разграничават се следните методи на мотивация:

- емоционални – поощрение, порицание, създаване на ситуации на успеха, стимулиращо оценяване, свободен избор на задача, удовлетворяване на значимо желание и т.н. Според Гиппенрейтер „емоциите се определят като отражение на отношението резултат от дейността и нейният мотив. От гледна точка на мотива, ако дейността протича успешно, възникват, обобщено казано, положителни емоции, ако неуспешно – отрицателни емоции“ (Гиппенрейтер, 2002).

- познавателни – познавателен интерес, създаване на проблемна ситуация, търсене на алтернативни решения, креативност и т.н.

- волеви – информирание за крайните резултати на обучението, формиране на отговорно отношение към ученето, познавателни затруднения, самооценка на дейността и корекция, прогнозиране на бъдещи дейности и т.н.

- социални – развитие на желание за полезност към обществото, подражаване на силни личности, създаване на ситуация на взаимопомощ, търсене на контакти и сътрудничество, заинтересованост за резултатите от екипна работа, взаимопроверка, рецензиране и т.н.

Мотивите на социално поведение се зараждат, формират и развиват в процеса на дейността, общуването и възпитанието. При това решаваща роля играят условията на живот и дейност, взаимодействието между хората в конкретна социална среда, процесите на учене, възпитание и самовъзпитание.

Развитието на мотивите върви по линиите на: обобщение и интеграция на подбуди; от по-пряка адекватност между цел и мотив към по-опосредствена и далечна връзка между тях; генерализация, последователност, принципност и цялостност на определени мотиви (Десев, 2000).

В педагогиката се разглеждат външна и вътрешна мотивация, а психологията разделя последната на четири вида: резултат, процес, оценка и избягване от неприятности. Външната мотивация е въздействие на система от различни подходи, методи и средства на преподавателя, както и реорганизация на ситуацията в средата за създаване на динамични подбуди, които да

ориентират обучаемите в желаната насока при отчитане на личностната пристрастност към предстоящите дейности и резултати (преднамерено външно предметяване на потребностите). Вътрешната мотивация е на равнище саморегулация. Мотивацията се разделя и на хабитуална и актуална (Радев, 1996). Хабитуалната е относително затвърдена в нагласите, а актуалната възниква ситуативно в зависимост от външни и вътрешни фактори. В обучението основна аксиома е единство на вътрешна и външна мотивация, и актуална и хабитуална. Според Г. Розенфелд съществува безцелна и целева мотивация, която включва – учене за лично преимущество, учене на основата на социална идентификация, учене заради антиципация на успех и избягване на неуспех, учене като следствие от принуждение и натиск, учене, наложено от практическо-жизнени цели или от наложени социални изисквания, а спрямо времето мотивите са актуални или за бъдеще и спрямо насоката си – за лична изгода или социални.

Под мотив за учебна дейност се разбира сложно интегрално психологическо образование, подбуждащо човек към съзнателни учебни действия. Идеален учебен мотив, според М. Радионов, е собствен желан образ, към който се стреми обучаваният в хода на учебната дейност чрез усвояване на обществено-исторически опит във вид на знания, умения и навици, начини на познания и приложения на получени знания (Радионов, 2001). В структурата на понятието мотив за учебна дейност се включват всички фактори, обуславящи проявата на учебна активност: потребности, цели, чувство за дълг и интереси.

Учебните мотиви се разделят на две големи групи – познавателни (свързани със съдържанието на учебната дейност и процеси, свързани с нейното изпълнение) и социални (свързани с различни социални взаимодействия). Познавателните мотиви включват: широко познавателни мотиви, състоящи се в ориентиране на обучаемите към овладяването на нови знания; учебно-познавателни мотиви, състоящи се в ориентирането на обучаемите към усвояване на различни методи и начини за усвояване на нови знания; мотиви за самообразование, а социалните – широко социални мотиви, състоящи се в стремеж за получаване на знания на основата на осъзната социална необходимост; позиционни мотиви, състоящи се в стремеж за заемане на позиция, място в отношенията с околните, изграждането на авторитет, готовност за участие в екипна работа, взаимоконтрол и взаиморецензиране; мотиви за социално сътрудничество.

В специализираната литература се разглеждат съдържателни и динамични мотивационни характеристики. Съдържателните характеристики на мотивите са: наличие на личностен смисъл; действеност на мотива, т.е. неговото реално влияние на хода на учебната дейност и цялостно поведение; мястото на мотива в общата структура на мотивацията; самостоятелност на възникване и проява на мотива; ниво на осъзнаване на мотива; степен на разпространение на мотива върху различни типове дейности, видове учебни дисциплини и форми на учебни задачи. Устойчивост, модалност, сила, бързина на възникване и т.н. са динамичните характеристики на мотива.

Основната цел и резултат на учебната дейност се явява изменението на самия студент, неговата личност, неговата

психологическа сфера, основното съдържание на усвоените знания, умения и навици, научни понятия и обобщени начини на действие.

В структурата на учебната дейност влизат три основни компонента – мотивационно-подбуждателен, операционно-действен и контролно-оценъчен.

Е. Ильин предлага три етапа за формиране на мотив за учебна дейност: формиране на първичен (абстрактен) мотив; активност и избор на конкретна цел и формиране на намерения за достигането ѝ (Ильин, 2004).

Процесът формиране на мотивация за учебна дейност може да бъде организиран само в рамките на учебната дейност, тъй като при условия на пълноценно включване на учащите се в даден вид дейност те овладяват знания и начини за тяхното използване, нови учебни действия, произлизащи от самостоятелно изпълнени учебни задачи, усвояване на методи на самоконтрол, самооценка на своята познавателна дейност и начини за нейната организация. Според Дербуш компонентите на учебната дейност са потребност, мотив, действие и задача (Дербуш, 2002).

Условията за формиране на положителна мотивация в обучението са: осъзнаване на близка и крайна цел на обучение; осъзнаване на теоретичната и практическа значимост на усвоените знания; емоционална форма на изложение на учебния материал; наличие на перспективност в развитието на научните понятия; професионална насоченост на учебната дейност; избор на задачи, създаващи проблемни ситуации; наличие на добър познавателен психологически климат в учебната група.

Основен проблем на всяко професионално образование е трансформацията на познавателни мотиви в професионални. Познавателните и професионалните мотиви са форми на т. нар. „мотивационен синдром“ (съвкупност от мотиви, съотнесени към дадена потребност или единица за анализ на мотивационната сфера).

„Силните“ и „слабите“ студенти се различават не само по нивото на интелекта, а по силата, качеството и типа на мотивацията за учебна дейност. За първата група е характерна така наречената вътрешна мотивация, а за втората група – външна, ситуативна мотивация, която може да бъде разделена на положителна и отрицателна.

Водещи учебни мотиви за студентите в нисходящ ред се явяват „професионалните“, „личностният престиж“, и „прагматичните“.

Формирането на устойчиво положително отношение към дадена професия е един от актуалните въпроси на педагогиката и педагогическата психология. В съвременните условия на динамично развитие на професионалните знания и предявените към личността изисквания за непрекъснато професионално образование и усъвършенстване, по-нататъшната разработка на указания проблем получава все по-голяма значимост. Необходимо е ясно разясняване на понятия като „професионални знания“ и „професионално значими качества“.

Системата на професионалните знания се развива на принципа на системната диференциация. Изследване на блока на професионалните знания е необходимо да

протече в два аспекта. Първият разглежда професионалните знания като обективно съществуваща система знания, отразяваща съвременното състояние на теорията и науката и представяне като елемент на учебно-професионалното пространство, а вторият разглежда професионалните знания на ниво съзнание. В обучението знанията се усвояват в социално-нормирана форма, т. е. обобщенията и техните значения се представят във вид на общоприети, тъй като само тогава е възможно взаимодействието на личностно равнище, общуването и разбирането. Усвоените знания са идеализиран инструмент в дейността на обучаемите и служат като основа за овладяване на умения и навици.

Терминът "професионално значими качества" има нееднозначно тълкуване в науката и ето защо е необходимо да се отделят някои ключови моменти в даденото понятие, още повече, че то се свързва и с ценностно-мотивационната сфера. При определени професионално значими качества е необходимо да се отчетат не просто сумата от тяхното количество, а тяхната определена структура, функционален състав и различното им съотношение, в което е възможно неравномерното развитие на отделните компоненти и тяхната проява в конкретната професионална дейност. Структурата на човек като субект на дейността се образува от определени свойства на индивида и личността, които съответстват на предмета и средствата на дейността и без тях е невъзможно да се характеризира каквото да е свойство на човека като субект.

Според В. Шадриков (Шадриков, 2002) професионално важни качества се наричат "индивидуалните качества на субекта на дейността, влияещи на ефективността на дейността и на успешността за нейното усвояване". Авторът включва в това понятие и способности.

Други автори като Б. Душков, А. Королев и Б. Смирнов (Душков и др., 2005) считат, че професионално значимите качества се явяват важни фактори за професионална пригодност и те не само косвено характеризират определени способности, но и органически влизат в тяхната структура и се развиват в процеса на обучение и дейност.

В изследванията на В. Марищук и А. Хатеновская (Марищук и Хатеновская, 2009) под професионално значими качества се разбират отделни динамически черти на личността, определени психически и психомоторни свойства, а така също и физически качества, съответстващи на изискванията на дадената професия за човека и способстващи за успешно овладяване на тази професия.

А. Деркач и Н. Кузмина (Деркач и Кузмина, 1993) определят професионално значимите качества като "проява на психологическите особености на личността, необходими за усвояване на специални знания, способности и навици, а така също за достигане на обществено приемлива ефективност в професионалния труд". Тези особености, по мнению на авторите, включват в себе си свойства, които са: интелектуални (мислене), нравствени (поведение), емоционални (чувства), волеви (способности за самоуправление) и организаторски (механизъм на дейността).

Редица изследователи (Н. Алишев, А. Егоров и Н. Ребров) разглеждат професионално значимите качества от

позицията на параметри, по които се формира дробна оценка на ефективността и надежността на човешкото звено в системата "човек-машина" или "човек-оръдие на труда".

Професионално значими качества могат да бъдат и психични процеси, и психични състояния, и отношение към труда.

А. Павлова и Е. Зеер (Павлова и Зеер, 2006) смятат професионално значимите качества като важна съставляваща на професионално-личностния потенциал, който авторите разбират като "устойчива интегрална съвкупност от общи, специални и частни свойства на специалиста, обуславящи неговата способност за продуктивно осъществяване на професионална дейност". Съвместно с професионално значимите качества в модела на професионално-личностния потенциал влизат: психофизиологични свойства, професионално направление (ценностно-мотивационна сфера), професионални компетенции (способност за реализиране на професионалните знания и умения в социално-професионалните условия).

Разглеждайки ценностно-мотивационната сфера е необходимо да се отчетат и индивидуално-типологичните особености на личността, които са:

- сензорни и перцептивни: чувствителност и емоционална реактивност;
- атенционни: концентрация на вниманието, устойчивост на вниманието, скорост на психофизическите реакции и наличие на връзки на вниманието с паметта и интелекта;
- психомоторни: точност на движение и активност;
- мнемически: скорост на запомняне, трайност на съхраняване на усвоения материал, скорост на възпроизводство и скорост на възпроизводство на изучен по-рано материал;
- мислителни: професионално мислене (теоретично мислене, практическо мислене, репродуктивно мислене, продуктивно мислене, нагледно-образно мислене, нагледно-действено мислене, словесно-логическо мислене, аналитично-логическо мислене и интуитивно мислене);
- речеви: комуникативност и общителност;
- емоционални: емпатия (отзивчивост и съчувствие);
- волеви: целеустременост, организираност, възискателност, увереност, самостоятелност, решителност, отговорност, работоспособност, трудолюбие, практичност, самокритичност, емоционална устойчивост, нравственост и дисциплинираност.

Дадената съвкупност от професионално значими качества не е неизменна структура, а може да бъде допълнена и разширена.

Професионално значимите качества са такива качества на личността, които съвременното общество предявява към специалиста, мотивиран за овладяване на дадена професия. Те оказват влияние на успешността на професионалната дейност и дават възможност за добро реализиране.

Професионално значимите качества на специалиста се основават не само на обема и пълнотата на конкретните знания, но и на способностите за самостоятелно решаване

и поставяне на професионални задачи. Тези способности са тясно обвързани с информационната култура на личността, представляваща "готовност за ефективно решаване на широк кръг всекидневни задачи, независимо от особеностите на тесни, специализирани видове дейности, осъществяващи широк спектър социални роли на конкретна професионална дейност" (Каракозов, 2000).

За формиране на информационна култура в системата на техническото образование е необходимо компютърната грамотност, информационната грамотност и информационната компетентност да са част от професионално значимите качества на личността на бъдещия специалист. Информационно грамотният човек има определени информационни потребности, които удовлетворява на базата на знания за информационни технологии, в това число и компютърни. Професионалният ръст на всеки университетски випусник все повече зависи от това, доколко той е способен своевременно да получава, адекватно да възприема и продуктивно да използва нова информация в своята работа, да диагностицира своята дейност и осъзнава създадената информационна ситуация.

При изучаване ефективността на професионалното обучение се акцентира на важността на знанията за структурата на мотивация за учебна дейност. Редица изследвания показват, че общообразователните учебни дисциплини не се възприемат като професионално значими. Значителна част от студентите считат, че общообразователните учебни дисциплини не ги приближават, а ги отдалечават от овладяването на професионално значими за тях качества. Неслучайно и най-голям отлив на студенти става в първи и втори курс, при изучаването на тези дисциплини. Освен общообразователните учебни дисциплини, според студентите демотиватор са и недостатъчният брой практически занятия, незачитане мнението им по отношение на интересите и предпочитанията им, претовареност на учебните програми; небалансирано учебно разписание и ограничен достъп до технически средства в извънаудиторно време.

Различни изследвания показват, че високата позитивна мотивация може да запълни недостигът от специални способности, знания, умения или навици, т.е. да бъде компенсаторен фактор. Но в обратно направление компенсаторният механизъм не работи. С други думи, който е способен и ерудирен няма да е обучаем, който без желание постига отлични учебни резултати.

В обобщен вид мотивационната теория се свежда до следните по-важни постановки: Мотивацията опосредства външната обективна детерминация на дейността на човека чрез психичното; Мотивацията изразява вътрешното субективно оценъчно отношение на човека към неговата дейност, към обществото, към задачите, към другите хора; Чрез мотивацията в процеса на дейността се изявява цялостната личност, т.е. учението за мотивацията е ядро в изучаването на личността; Мотивацията със своята подбудителна и смисловосъдържателна страна е своеобразно отражение на външната среда, а в структурата ѝ се отразява структурата на средата; Чрез мотивите в дейността на човека се обективира неговото субективно разбиране на смисъла и значението на неговата дейност. (Паунов, 2009)

Мотивацията трябва да се разглежда като процес, който регулира и активизира дейността на субекта на обучение. Мотивационният механизъм, представляващ система от взаимодействащи фактори, средства, структури, отношения и връзки, трябва да отговаря на новите изисквания в образованието за повишената роля на мотивацията в учебния процес, продиктувана от това, че именно на нея се дължи интензивността в осъществяването на избрано действие и активността в реализирането на цели за достигането на краен резултат. За обезпечаване ефективността на обучението, е необходимо особеностите на построяване и организация на учебния процес на различни образователни етапи да отговаря на мотивационната сфера на студента, която се явява определящ фактор за успешно професионално обучение.

Литература

- Гиппенрейтер, Ю. 2002. *Введение в общую психологию: курс лекции*. М., 336 с.
- Дербуш, М. 2002. *Учебные задачи как средство реализации деятельностного подхода в обучении алгебре и начала анализа*. Омск, 36 с.
- Деркач, А., Н. Кузмина. 1993. *Акмеология: пути достижения вершин профессионализма*. М., 56с.
- Десев, Л. 2000. *Педагогическа психология*. С., изд. „Аскони“, 204 с., 185 с, 204 с.
- Душков, Б., А. Королев, Б. Смирнов. 2005. *Психология труда, профессиональной, информационной и организационной деятельности*. М., 113с.
- Ильин, Е. 2004. *Мотивация и мотивы*. М., 98 с.
- Марищук, Л., А. Хатеновская. 2009. О применении системного подхода в педагогическом взаимодействии. Проблемы методологии социогуманитарного познания: диалектика и герменевтика. *Международ. коллоквиума 14/IV-2009*, Минск, БГУФК, 210-214.
- Мысливченко, А. 1972. *Человек как предмет философского познания*. М., 157 с.
- Николов, Л. 1974. *Мотиви на поведение и социални структури*. С., 83 с.
- Павлова, А., Э. Зеер. 2006. Профорориентология: Теория и практика., *Академический проект*. 192 с.
- Паунов, М. 2009. *Трудова мотивация*. С., 34 с.
- Радев, Пл. 1996. *Дидактика*. Пл., 155 с.
- Радионон, М. 2001. *Теория и методика формирования мотивации учебной деятельности школьников в процессе обучения математике*. Саранск. 381 с.
- Чудновский, В. 1978. К вопросу о психологической сущности устойчивости личности. *Вопросы психологии* 2, 26 с.
- Шадриков, В. 2002. *Проблемы систематизации профессиональной деятельности*. М., Логос, 10 с.

